

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJKLEVEN 997

G.J. van Middelkoop
Belijdend en missionair

MEDITATIEF 1002

R. Ijbema
Wachten

WANDELEN MET GOD 1003

H. Folkers
Tamar

SCHRIFTSTUDIE 1005

R. ter Beek
Israël redt zichzelf niet
(Richt. 6-8, slot)

KERKGESCHIEDENIS 1007

H. Veldman
Sebastian Franck
(1499-1542):
vrijzinnig-vroom

LIED VAN DE WEEK 1013

A. de Heer-de Jong
Lied 20: Laat ons nu
vrolijk zingen

WEEKVERSLAG SYNODE 1015

Piet G.B. de Vries
Zondag 38 en Art. 14 KO

en verder...

Uit de kerken

BELIJDEND EN MISSIONAIR

Waarvoor zullen de verenigde Samen op Weg-kerken staan? Daarover begint steeds meer discussie op gang te komen. Het gaat dan niet alleen over waf de basis van de toekomstige kerk is. Maar vooral om de richting en de uitstraling van het kerk-zijn. Dr. B. Plaisier, de huidige secretaris-generaal van de Nederlandse Hervormde Kerk, protesteerde in het blad Confessioneel tegen de voorstelling dat het nu doodsheid en kleurloosheid troef is in de SoW-kerken. Soms denk je dat flitsende acties het imago moeten oppoetsen. Daarbij vergeten we echter dat missionaire 'actie' vaak niet meer is dan 'echt.' gemeente-zijn. in deze situatie kunnen de SoW-kerken veel hebben aan het boek van dr. A. Noordegraaf, 'Vijf broden en twee vissen, missionair gemeentezijn in een (post)moderne samenleving' (1998). Het komt volgens Plaisier precies op tijd.

Gereformeerd-confessioneel perspectief

Dr. K. Blei vreest, zo zagen we vorige week, dat de kerken in deze tijd introvert worden en alle aan-

dacht steken in interne gemeente-opbouw. Hij vindt dat ze ook vandaag hun stem naar buiten moeten laten horen. Ook in de huidige democratie en de hedendaagse pluraliteit moet ze meedoen in het poli-

tiel en maatschappelijk debat. Hij voert een pleidooi voor 'een sprekende kerk in een mondige wereld'. Dr. A. Noordegraaf was van 1985 tot 1998 verbonden aan de hervormde kerkelijke opleiding in Utrecht voor de vakgebieden gemeentebouw en diaconaat. In het laatste jaar legde hij de studie 'Vijf Broden en twee vissen' op tafel. In de loop der jaren, zo schrijft hij, ontdekte hij steeds weer 'hoe de interne vragen van gemeentebouw verbonden zijn met de missionaire opdracht.' Dat is een eerste verschil met de benadering van Blei, die deze dingen meer tegenover elkaar zet. Een tweede verschil is, dat Noordegraaf het missionaire breder ziet en niet alleen let op het woord, maar ook op de daad. En in de derde plaats: evenals Blei wil Noorde-

graaf uitgaan van een theocratisch denken. Maar Noordegraaf wil dat expliciet gereformeerd doen en zoekt naar mogelijkheden om het theocratisch-apostolaire element van 1951 vandaag op een bijbelse en confessioneel verantwoorde wijze vorm te geven.

Hij gaat uit van de vraag: Hoe kan de christelijke gemeente in de context van de huidige samenleving gestalte geven aan haar roeping om het evangelie te communiceren in woord en daad? Moet de gemeente zich in en tegenover de wereld profileren als draagster van de goede boodschap, waarmee ze ieder oproept tot de keus van het geloof? Of vervult ze haar roeping door in en terwille van de wereld in woord en daad mee te werken aan de leefbaarheid van de samenleving? Of is deze tegenstelling vals en dienen we haar te overstijgen? Voor welke specifieke uitdagingen staan we in onze tijd als het gaat om de missionaire roeping? En hoe verhoudt zich het missionair optreden tot het wézen van de gemeente? Wat is de gemeente naar haar wezen en roeping in het licht van het bijbels getuigenis en gelet op de context waarin zij staat?

In zijn brede studie biedt dr. Noordegraaf vanuit gereformeerd-confessioneel perspectief een aantal grondlijnen en aandachtspunten die ook onze kritische overweging waard zijn, als wij nadenken over de plaats en de taak van de kerk in de wereld van vandaag.

Kerk onder het kruis

'Wij hebben een woord voor de wereld' zongen we vroeger. Hebben wij dat vandaag nog? En landt dat dan nog bij onze postmoderne tijdgenoten? vraagt Noordegraaf. Onzekerheid en verlegenheid maken zich van ons meester. Het getij verloopt. Jaarlijks verlaten velen de kerken. Wie nog blijven, doen minder mee. Mensen willen nog wel geloven, maar hun godsdienstigheid is anders dan wat ze in de kerk tegenkomen. Ze groeien weg van

het traditioneel-orthodoxe christelijke geloof. Hun godsbeeld wordt onpersoonlijk. In een diffuus proces verdwijnt God langzamerhand uit het bewustzijn. Wat kun je nog geloven? Wat staat nog vast? Wat kun je overdragen aan je kinderen? Er is een verschuiving van een dogmatisch belijnd geloof naar een gevoelsmatig, subjectief en op persoonlijke ervaring gericht geloof. Deze diepgaande crisis in geloofsvisie en beleving maakt ook missionair optreden heel moeilijk. Als de grote woorden van de christelijke traditie leeglopen, moet dit wel leiden tot een zekere sprakeloosheid van de kerk. Innerlijke crisis en verlegenheid naar buiten toe gaan samen.

Na deze situatietekening vraagt Noordegraaf om nuchterheid. We moeten niet ontkennen dat de situatie zorgwekkend is. En dat de doorsnee gemeente sterk naar binnen gericht is en vaak voor buitenstaanders niet aantrekkelijk. Toch zijn er ook allerlei initiatieven en impulsen tot vernieuwing van het gemeentezijn, juist ook met het oog op de roeping in de wereld. Bijbelse nuchterheid rekent niet alleen met de werkelijkheid die we om ons heen zien, maar ook en vooral met de werkelijkheid van Gods spreken en handelen daarin. Levend geloof is nooit een vanzelfsprekendheid. De weg van de kerk is in elke eeuw getekend door strijd en aanvechting, dwaling en verzet. Ten diepste is de kerk altijd kerk onder het kruis. Maar we geloven, dat de Heilige Geest in elke tijd wegen vindt en harten opent om het getuigenis ingang te doen vinden. Daarom kan de kerk niet anders dan trouw blijven aan haar wezen en roeping. En dat betekent: zij kan om de missionaire opdracht tot getuigenis en dienst niet heen.

Spreken tot overheid en volk

In het derde hoofdstuk schetst Noordegraaf de ontwikkelingen rond het apostolaat, vooral in de

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DR. B. BOS,
DRS. I.D. HAARSMA, DR. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DR. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DR. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331242

Alla stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24,8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25,4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar, f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515948.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

NHK en de synodale GKN. In zijn verhaal over de NHK tekent ook hij de grote lijnen die we bij Blei tegenkwamen, maar hij werkt ze meer uit. Achter de **apostolaatsgedachte** ziet hij drie dingen: de theologie van **Karl Barth**, de opkomen-de oecumenische bewegingen en de invloed van de *Nederlandse Christen-Studenten Vereniging*. Ze stond in het kader van een nieuw belijden, dat de dingen zag binnen de horizon van het Koninkrijk van God, dat **reeds** nu werkelijkheid is in deze wereld. In de 'proeve van hernieuwd reformatisch belijden' Fundamenten en **perspectieven** van **belijden** uit 1949 werd een theocratische visie neergezet, waarin overheid en **kerk** in Gods plan ieder een eigen roeping hebben. De overheid moet als dienaar van God de koningsheerschappij van God vertegenwoordigen. Ze kan dus niet neutraal zijn, maar moet in haar ambt naar Gods geboden handelen. De Nederlandse Hervormde Kerk meende dat het tot haar opdracht behoorde, zich via de ambtelijke vergaderingen te richten tot overheid en **volk**. Ze deed dat in vele *Brieven, kanselboodschappen, geschriften* en *herderlijke schrijvens* over tal van onderwerpen: de doodstraf, de behandeling van politieke delinquenten, de koloniale kwestie, de relatie tot **Indonesië, Ambon** en Nieuw-Guinea, de omroep, vragen rondom huwelijk en seksualiteit, **arbeid**, verkeer, sport, oorlog en vrede, kernwapens, racisme en humanisme, samenleving en politiek. Daarin sprak de **kerk als kerk**.

Doorbraak

Maar **daarnaast** waren ook veel Hervormde kerkleden in eigen verantwoordelijkheid actief. Zij zetten zich in voor christelijk onderwijs, christelijke maatschappelijke zorg, christelijke pers. De NHK stelde zich kritisch op tegenover deze activiteiten. Ze wilde met haar spreken het **hele volk** bereiken en werken aan een geestelijke vernieuwing van de hele samenleving. De

christelijke organisatie diende slechts de belangen van een **deél** van het volk. Wilde men werken **aan** kerstening van volk en samenleving, dan moest volgens een aantal Hervormden deze verzuiling doorbroken worden. Concreet kreeg deze 'Doorbraak' vorm, toen ds. *J.J. Buskes* en vele andere predikanten en kerkleden toetraden tot de Sociaal Democratische Arbeiders Partij, na 1946 de Partij van de Arbeid.

De **voorstanders van de Doorbraak** hadden een afkeer van de vooroorlogse 'christelijke' politiek van **Colijn** en van de **antithesegedachte**. In de jaren vijftig werkte vooral de invloed van **Karl Barth** door. Vanuit zijn opvatting dat in Christus alle mensen verkoren zijn, zag men geen tegenstelling, **maar** solidariteit van christenen en niet-christenen, van kerk en wereld. **Afzonderlijke** christelijke partijformaties **zijn** niet nodig **voor** de gezamenlijke strijd om **een** menswaardig bestaan en om rechtvaardige verhoudingen. De **Hervormde** synode stelde zich in 1955 ondubbelzinnig achter deze lijn. In het herderlijk schrijven *Christen-zijn in de Nederlandse samenleving* wees **zij** de vereenzelviging van kerkelijk belijden en christelijke partijvorming af. De kerk moest **immers** **solidair** zijn met de hele samenleving en daarvoor **ook** verantwoordelijkheid dragen.

Ook al stelde de doorbraak getalsmatig gezien uiteindelijk weinig voor, geestelijk heeft zij wel blijvende invloed gehad (en wel **een** zeer negatieve naar mijn idee).

Kritiek

Vanuit Gereformeerde kring werd de doorbraakgedachte fel bestreden. Dat vond ook weerklank binnen de NHR, met name **bij** de Gereformeerde **Bond**. Maar ook meer algemeen gesproken groeide er bezwaar tegen de optimistische benadering van **kort** na de **oorlog**, dat de kerk veel zou kunnen betekenen voor de samenleving. De

geestelijke vernieuwing waarop men hoopte, kwam er niet. De apostolaatsgedachte leefde niet echt 'op het grondvlak van de kerk'. Men kreeg moeite met 'het **volkskerkelijke** pathos' en de gedachte van de kerstening van de samenleving.

In de jaren zestig ging **men** onder invloed van het denken binnen de *Wereldraad van Kerken* de taak van de kerk vooral zien in haar bijdrage tot verbetering van de wereld. Ook deze maatschappijkritische en politieke uitwerking van het apostolaat riep verzet op. In een Open *Brief* van 1967 en een *Getuigenis* van 1971 werd gesignaleerd, dat hier sprake **was** van een andere visie op de kerk als geloofsgemeenschap en een verbastering van het evangelie. Vanaf het midden van de jaren zeventig ebt het maatschappijkritisch **élan** geleidelijk aan weg. De optimistische **kijk** op verandering van **structuren** en de doorbraak van het Rijk Gods verdwijnt. Secularisatie wordt meer gezien als '**Godsverduistering**' en er wordt gesproken in termen van ballingschap, vervreemding, ondergang en oordeel. Een nota van het Hervormde moderamen in 1988 heet Kerk-zijn **in een tijd van godsverduistering**. Zij wijst op de negatieve en bedreigende **kanten** van de secularisatie en roept terug naar het bijbels ABC. Alleen zo kan de gemeente weerbaar in de samenleving staan. In hetzelfde jaar publiceert de synode de pastorale handreiking *Gemeente-zijn in de mondiale samenleving*. Die is minder pessimistisch dan de nota van het moderamen, maar **heeft** ook minder verwachtingen dan **er** vroeger werden gekoesterd. De kerk moet de secularisatie nuchter aanvaarden als een kans. Zij moet de droom van een gekerstende **samenleving** loslaten. De pretentie dat de **kerk** als vaderlandse kerk verantwoordelijk is voor het hele volk, is een illusie. Vandaag moet de kerk haar missionaire roeping gestalte geven als dienende **gemeenschap** rondom de tafel van haar Heer. Een

gemeenschap die niet op hoge toon theocratisch tot overheid en volk spreekt, maar deelneemt aan het be- raad over de grote vragen van de mondiale samenleving. In een late- re nota Kerstening als *kerkewerk* probeert de synode de tegenstellin- gen te overbruggen en aan te geven, wat apostolaat en kerstening in de huidige situatie kunnen betekenen. Maatschappelijk engagement mag niet worden uitgespeeld tegen op de persoon gerichte **evangelieverkon- diging**. Maar de kerk moet in alle bescheidenheid wel blijven werken aan kerstening in de vorm van inzet voor de samenleving en ware de- mocratie.

Uiteindelijk blijft de NHK dus kie- zen voor het apostolaat, al is het be- scheidener **dan** vroeger en al wor- den apostolaat, pastoraat **en** ge- meente-opbouw meer en meer met elkaar verbonden.

De synodale Gereformeerde Kerken

Hoe zag men de missionaire op- dracht van de kerk in de synodale Gereformeerde Kerken? Tot onge- veer 1950 vertoonden deze kerken min of meer een gesloten front, maar daarna brokkelde de **geïso- leerde** gereformeerde wereld in snel **tempo** af, zegt Noordegraaf. In een 'stille revolutie' gingen zij steeds meer openstaan voor **Barth**. Ze sloten zich aan bij de Wereld- raad. De gereformeerde zede ver- dween. Er kwam openheid voor het historisch-kritisch **bijbelonder- zoek**. Al met al hebben de Gere- formeerden **steeds** meer het *eigene opgegeven en verloren*, zodat er *thans* van de specifieke Gerefor- meerde cultuur nog maar weinig over is.

Ook in de synodale GKN kwam een sterker **evangelisatorisch** besef. Aanvankelijk hield men zich aan de doelstelling van 1923: 'degenen die *vervreemd zijn van Gods Woord en de dienst des Heeren te roepen tot de Heer en dus tot Zijn kerk*'. Men **confronteerde** zich **kritisch** met de Hervormde **apostolaatstheologie**.

De missionaire roeping behoort wel tot het wezen van de kerk, maar de kerk gaat niet op in het apostolaat. Zij is **niet** maar een hulpmiddel, ~~maar~~ neemt in de Schrift een cen- trale plaats in.

Later verschuiven de dingen. Het Rijk van God wordt niet alleen ge- predikt door het getuigenis, maar ook door de dáád van barmhartig- heid en gerechtigheid. in 1973 wordt de doelstelling veranderd: 'In het *geheel van Gods opdracht ver- staan wij onder evangelisatie de kommunikatieve bestaanswijze en werkzaamheid*, waarbij de gemeen- te(leden) als *deelgenoot(en)* in Je- zus' *zending uitnodigt(en)* om te de- len in het *bevrijdend handelen van de Heer*'.

Geleidelijk treedt er een verschui- ving op van directe verkondiging **naar** gesprek, dialoog en ontmoet- ing. Een antithetischehouding maakt plaats **voor** invoelen en res- pect. Ook wordt steeds meer aan- dacht gegeven aan het diaconale as- pect en een gerichtheid op de sa- menleving. De kerken zijn teveel naar binnen gericht, zeggen de rap- porten Kerk **in** perspectief van 1969 en Kerk in **zuiver** perspectief van 1971. In 1978 wordt het **deputaat- schap Gemeenteopbouw** ingesteld, dat in diverse secties veel aandacht besteedt aan de problematiek van de samenleving. Als de kerk daar niets **aan** doet, breken haar woor- den op haar daden. De deputaten nemen afstand van de aanpak van evangelisatie bij Youth for Christ, de Navigators en het Instituut voor Evangelisatie. Hun eenzijdige na- **druk** op de enkeling en de relatie tot **God** en een versmalde **heilsopvat- ting** doen volgens deputaten tekort aan de sociale en politieke dimensie van het evangelie.

Toch lukt het niet goed om deze opvattingen in het plaatselijk evan- gelisatiewerk te laten doordringen. 'De pretentie elke plaatselijke ge- meente in haar geheel tot een missi- onaire gemeente te kunnen maken, dient te worden losgelaten', consta- teert men in 1991.

Gereformeerden vonden vroeger,

dat het niet op de weg ligt van sy- nodes om zich te richten tot het volk. Zij achtten dat een taak van de **kerkléden**, die dat vaak deden in het verband van christelijke organi- **saties**. Daarbij gingen ze uit van de gedachte van de antithese, de **té- genstelling** tussen gelovigen en on- gelovigen, kerk en wereld. Deze antithese-gedachte is echter onder **druk** komen te staan. Ook Gerefor- meerden kozen voor een doorbraak. En in een rapport van de synode over Het **spreeken van de kerk in de samenleving** in 1972 wordt gezegd, dat de kerk niet alleen belangstel- ling moet hebben voor christelijke instellingen, maar ook voor 'de zich niet christelijk noemende in- stellingen'. Samenwerking met **niet-christenen** in algemene verban- den wordt aanvaard. Ook kerkelijke vergaderingen kunnen uitspraken doen over maatschappelijke en po- litieke vragen.

Alles overziend kun je conclude- ren: de opvattingen in de synodale GKN zijn die binnen de NHK dicht genaderd.

Samen op Weg

De lijnen die zich aftekenden in de **ontwikkelingen** binnen de NHK en die in de synodale GKN, worden doorgetrokken in de plannen voor een verenigde kerk. Dat zie je in de eerste **plaats** aan wat de voorgestel- de kerkorde zegt over het **aposto- laat**. In de Hervormde kerkorde van 1951 stond het apostolaat voorop en kwam het belijden **daarna** aan de orde. Nu heet het: '*Betrokken in Gods toewending in de wereld be- lijdt de kerk...*' Het apostolaat draagt een belijdend karakter. Het belijden van de kerk geschiedt in vieren, spreken en handelen. Vanuit het belijden van Jezus als Heer in een multireligieuze wereld roept de kerk op tot vernieuwing van het le- ven in cultuur, staat en maatschap- pij. Dus niet langer kerstening, maar een oproep tot vernieuwing van het leven. Bij het spreken van de kerk kan het gaan om het bevor- deren van de meningsvorming, een

kerkelijke standpuntbepaling en het doen van een oproep aan overheid en volk om het leven te richten naar Gods geboden en beloften.

In de tweede plaats legt de voorgestelde kerkorde een nauwe verbinding tussen missionair diaconaal en pastoraal werk in het *raam van de opbouw van* de gemeente. Het *missionaire* gaat voorop, maar een gemeente kan, zo lezen we, niet missionair zijn *zonder* diaconaal en pastoraal bezig te zijn. Alle werk in de gemeente is gericht op twee centrale punten: de lofprijzing van de Naam des *Heren* en de dienst in de wereld.

Op dit kerkorde-ontwerp is ook stevige *kritiek* te beluisteren. De missionaire organen vinden dat er te eenzijdig *vanuit* de gemeente naar de wereld toe gedacht wordt. Ook de Gereformeerde Zending Bond en de Inwendige Zending Bond *noemen* het ontwerp te *binnenkerkelijk* en te *weinig* theocratisch. Zij betreuren het dat er niet meer over 'kerstening' gesproken wordt.

Anderen missen een uitspraak over de verantwoordelijkheid voor de samenleving. Gaan we terug naar 'een boekje in een *boekje*' en laten we de wereld maar over *aan* Godsverduistering en secularisatie?

Samenvattende opmerkingen

Aan het einde van dit historisch overzicht maakt Noordegraaf enkele samenvattende opmerkingen:

1. De hoge verwachtingen van 1945 maakten al snel plaats *voor* vragen en twijfels. Inmiddels *heeft* het apostolaire elan forse deuken opgelopen, zodat je *zelfs* over een impasse kunt spreken.
2. Het midden van de Hervormde Kerk en de *hoofdstroom* van de synodale Gereformeerde Kerken zijn elkaar in veel opzichten *nader* gekomen. In de Hervormde Kerk is *het* theocratisch model

opgegeven en in de synodale Gereformeerde Kerken is het antithese-gedachte losgelaten.

3. Naast dit brede midden leveren in *toenemende* mate de orthodoxe vleugel binnen de NHK en de evangelische beweging bijdragen aan het gesprek over missionaire vragen.
4. Duidelijk is, dat *er* diepgaande theologische verschillen *bestaan* in de *visie* op de verhouding van kerk en wereld. Om dat helder te *krijgen* wijdt Noordegraaf een volgend hoofdstuk aan wat hij 'kerkmodellen' noemt.

Taxatie

Voor dit moment wil ik het volgende constateren:

- * Gemeente-opbouw en missionaire opdracht zijn in het algemene denken in de SoW-kerken dichter bij elkaar gekomen.
- * Het denken van Noordegraaf spoort hiermee. Hij *ziet* de vragen *van* gemeente-opbouw nauw *verbonden* met de missionaire opdracht. In het laatste hoofdstuk van zijn boek laat hij van allerlei elementen van het gemeente-zijn zien hoe dat een missionair aspect heeft.
- * Als men spreekt over missionaire opdracht, over theocratie en over wat de taak en de roeping van de kerk precies is, blijft het vaak onduidelijk wat *men* precies bedoelt. Het zal allereerst nodig zijn hier helderheid te scheppen.
- * Als we de dingen willen bekijken *in* gereformeerd-confessioneel perspectief, kunnen we *vervolgens* niet ontkomen *aan een* duidelijke afwijzing van visies die niet bij het gereformeerd belijden passen. Dat zal nodig zijn voor onszelf, maar ook voor onze *gesprekspartners*.

Volgende *week zullen* we zien hoe Noordegraaf over deze punten

denkt, als we aandacht geven aan wat hij zegt over 'kerkmodellen'.

Drs. G.J. van Middelkoop is oud-conrector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Rotterdam en oud-rector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Amersfoort

Gedicht

Wachten,
 een derde deel van je leven
 wachten op het moment
 wachten op het doen
 wachten,
 op de bus,
 op je vriend die al een half uur lan-
 ger dan afgesproken zich klaar-
 maakt voor straks
 wachten,
 een nacht lang wachten op
 de volgende dag
 wachten op leven
 wachten op het ouder worden,
 wacht op mij, ga niet weg...

– zomaar een gedichtje dat jaren
 geleden in de jeugdbijlage van het
 Nederlands Dagblad verscheen, in
 de jaarlijkse Clou-dichtwedstrijd.
 Zomaar een gedichtje, maar bij mij
 is het blijven hangen. Waarom?
 Misschien wel omdat het over
 wachten gaat.

Kwaad

Wachten is een groot kwaad. Je
 wilt niet wachten op de bus, dus ga
 je met je brommertje. U wilt niet
 wachten op de trein, dus pakt u de
 auto. Een rood licht werkt als een
 rode lap. Laatst vertelde een man
 (uiteraard) dat zijn grootste ergernis
 in het verkeer was, dat er mensen
 (nu ja) waren, die hun auto voor
 een rood stoplicht in vrij zetten en
 dan de handrem er op. Dat kostte
 wel 5 seconden extra wachttijd!
 Niemand wil wachten, u niet en ik
 ook niet.

Macht

Weet u wat er mis is met wachten?
 Het onttrekt zich aan je zegen-

schap. En dat is nu precies wat we
 niet willen. Want veeleisend zijn
 we niet, zolang we zelf in ons
 hoekje van de wereld maar mogen
 uitmaken hoe het gaat. En als het
 anders gaat dan je zou willen, dan
 zoek je een oplossing. Dan bedenk
 je wat, dan betaal je wat, dan doe je
 er iets aan. Maar wachten maakt je
 passief. Het onttrekt zich aan je
 macht.

Goed

Ga ik u nu vertellen dat wachten
 juist in deze gehaaste tijd iets
 moois is? Dat het stressverlagend
 werkt wanneer we ons er van be-
 wust zijn dat wachten juist een mo-
 ment van rust creëert? Nee, dat ga
 ik u niet vertellen. Ik wil u wat vra-
 gen. Is het u wel eens opgevallen
 hoeveel ze in de bijbel wachten?
 Een volk in ballingschap wacht op
 terugkeer, in de woestijn op het be-
 loofde land, Abraham en Saraï op
 een kind. Juist dat laatste voorbeeld
 maakt me duidelijk dat wachten
 juist niet automatisch mooi is. En
 die woestijn en die ballingschap la-
 ten zien dat wachten juist een be-
 zoeking kan zijn, een straf, ook
 toen. Wat is er dan goed aan wach-
 ten?

Geduld

Wat is er goed aan wachten? Als
 God wacht heet dat geduld. En
 Gods geduld, dat is iets om blij mee
 te zijn. Juist Gods geduld schept
 kansen voor ons. Want Hij wil niet
 dat sommigen verloren gaan, maar
 dat allen tot bekering komen. Dát
 wachten is zeker de moeite waard.
 En misschien mogen wij in ons
 wachten iets leren zien van het ge-
 duld van God voor ons. Want dat is

wachten vaak: geduldig zijn met
 anderen. In navolging van de Ge-
 duldige. 'Wacht op mij, ga niet
 weg...'

Verwachting

Mijn ziel, vervuld van zorgen,
 wacht sterker op de Heer,
 dan wachters op de morgen -
 de morgen, o wanneer!
 – niet zomaar een gedicht, maar een
 psalmberijming. Een berijming die
 de dubbelzinnigheid van wachten
 verwoordt. 'Vervuld van zorgen';
 'O, wanneer!' Wachten – weet u
 wanneer wachten wel mooi kan
 zijn? Als wachten verwachten
 wordt. Wachten is machteloos, ver-
 wachten is ook machteloos, maar
 dan wel hoopvol. 'Ik verwacht de
 Here' – Psalm 130: 5a.

*Ds. R. IJbema is predikant van de
 Gereformeerde Kerk te Wijnjewoude.*

W wandelen met God

Tamar is een koningsdochter, knappe zuster van Absalom. Maar haar leven is verwoest, omdat haar halfbroer Amnon haar heeft verkracht. Zij heeft ervaren wat alle vrouwen in haar situatie ervaren.

Tekstmateriaal: 2 Samuël 13

O God!

Mijn leven is een puinhoop.

Eens kwam een profeet bij **mijn** vader.

Hij zei: nooit zal het zwaard van uw huis wijken.

Dat was een vreselijk woord.

Maar waarom, waarom **o God**, gaat dat zwaard dwars door mijn ziel, waarom verwoest het **mijn** leven?

Het **was** immers allemaal goed.

Mijn broer Absalom, **mijn** bloedeigen broer: wat hadden we het goed met elkaar. Nu is hij een moordenaar, verbannen van God en zijn familie.

En Amnon, mijn halfbroer.

Niets had ik tegen hem.

O, ik zag wel hoe hij naar me keek. Daar heb je als jonge vrouw een **metten** voor.

En ik vond het niet erg dat hij zo naar me keek.

Hij **was** immers m'n halfbroer. Ik zou ook van hem kunnen houden.

En na wat praten zou vader er geen moeite **mee** hebben.

Wat is dat in een man, o God?

Dat hij voor niets anders leeft.

Dat hij aan niets anders **denken** kan.

Dat hij alleen jou maar ziet.

En dat z'n zielen **z'n** zinnen bran-

den van begeerte.

Is dat liefde?

Is dat hartstocht?

Is dat de weg, de **verborgen** weg van het hart van een man naar het hart van een vrouw?

Of is het een **brand**, die niet te blussen is? Een brand, die alleen maar verwoesten kan?

Ik dacht dat **het** liefde was.

In m'n naïviteit dacht ik dat het zo was.

O nee, ik had er geen vrede mee.

Als je broer **ziek** is, dan ga je hem bezoeken.

Maar als hij **laat merken** dat hij verliefd op je is, dan hoor je niet samen te zijn. Dan hoor je niet samen alleen te zijn.

Maar hoe vaak gebeurt dat niet.

Dat een jongeman een smoes verzint. Dat je tegen het gebod ingaat.

En dat de hartstocht het wint van het verstand.

O zeker, je kunt je afvragen: **waarom** laat een meisje dat toe.

Staat ze er zelf achter? Neemt zij het initiatief?

Ik weet het niet.

Ik stond er niet achter. Ik zou best kunnen gaan houden van Amnon.

Ik vond hem aardig, lief.

Maar liever had ik de rechte **weg** gekozen. De weg via vader, de weg

naar een mooie trouwdag, de weg voor U, o God.

Maar toch ben je, als jonge vrouw, de zwakke partij.

Als je bemind wordt, dan geef je al te gemakkelijk toe.

Wie zegt tegen z'n beminde: nee?

Op het kritieke moment toon je je zwak.

Je vraagt je ook niet af: als hij van me houdt, moet die liefde dan niet beginnen met respect?

Je vraagt je niet af: vraagt intimiteit niet om wederzijdse overgave?

Vreselijk is wat er gevolgd is.

De ontzetting: dat je jezelf helemaal geeft, maar daarna als vuil wordt weggeworpen.

Wegwerpliefde.

Vrouw voor eenmalig gebruik.

Instantsex.

Hoe kan een man zo doen!

Hoe kun je het vrouw-zijn zo diep kwetsen!

God, wat is er van de mens geworden!

Kunt U zich voorstellen dat ik de wraakactie van Absalom niet kan afkeuren?

Mijn eer is niet meer te redden.

Maar staat op moord de doodstraf niet?

En wat is moord, o God: de verkrachter het leven nemen of een reine vrouw onteren?

Ik weet hoe mannen reageren, hoe ze kunnen wonden.

Als Amnon zo'n afkeer van haar kreeg: zou ze zich misschien zelf immoreel hebben gedragen?

Waarom blaast Tamar de zaak zo vreselijk op: over zo'n incident moet je toch wel weer heen kunnen komen.

Wat weten mannen van het gevoelsleven van vrouwen.

U weet, o God, wat er in de mens is.

U weet, wat er in de man, in de vrouw is.

Maar ik kan niet begrijpen: wat u zo intens mooi hebt gemaakt, dat dat zo afschuwelijk misbruikt kan worden.

Hoe moet het nu verder, o God.

M'n vader grijpt niet in.

M'n broer is een verbannen moordenaar. En ik houd zo zielsveel van hem, ook om wat hij voor mij heeft gedaan.

En ikzelf? Incestslachtoffer?

Verkracht en veracht wegwerping.

Boe moet het nu verder?

Ontferm u, o God, over allen, over mijn vader, over mijn broer, over mijzelf.

Ds. H. Folkers is predikant van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Oost.

uit de kerken

Intrede

5 september jl. is kandidaat W.L. de Graaff te Alkmaar door ds. L.W. de Graaff te Zuidlaren bevestigd. Nieuw adres: Tillewei 10,9289 HC Drogeham, tel. 0512-331316.

Eveneens 5 september jl. is ds. C. Beiboer uit Oegstgeest door ds. A.P. Feijen te Hattem bevestigd. Nieuw adres: Galenshoeve 1, Hattem, tel. 038-4448900.

Ds. L. Moes overleden

Op 83-jarige leeftijd is ds. L. Moes, emeritus predikant van de kerk van Driebergen-Rijsenburg overleden. Lucas Moes werd op 17 april 1916 te Diever geboren. Na zijn studie aan de Theologische Hogeschool te Kampen werd hij op 23 november 1947 te Blokzijl in het ambt bevestigd. Daarna diende hij de kerk van Zalk en Veeaten (1951). In 1956 vertrok hij naar Canada waar hij de Canadian Reformed Churches van Smithville en Abbotsford (vanaf 1963) diende. Vanaf 1969 was hij predikant te Bergentheim en daarna van Driebergen-Rijsenburg (1973), waar hij in 1978 met emeritaat ging.

Kerkinstituering

In verband met de doorgaande groei van de kerk in Hardenberg is besloten de wijk Noord van onze gemeente met ingang van 21 juni 1999 te verzelfstandigen. De nieuwe 'Gereformeerde Kerk te Hardenberg-Baalder' omvat de woonwijk Baalder.

In samenhang hiermee is de naam van de 'oude' Gereformeerde Kerk te Hardenberg-Oost gewijzigd in 'Gereformeerde Kerk te Hardenberg-Baalderveld'.

Adreswijzigingen e.d.

Beetgum * Scriba: A.E. Palsma, Buorren 49,9044 ME Beetgum, tel. 058-2531836 (p. ???).

De Lier * Scriba: J.K. Nienhuis, Postbus 114,2768 ZJ De Lier, tel. 0174-515270 (p. 136).

Zeist * Secretariaat breed: mevr. H.J. Slump, Postbus 510,3700 AM Zeist, tel. 030-6961627; * Scriba smal: A.J.M. de Jong, Postbus 510, 3700 AM Zeist, tel. 030-6950019 (p. 122).

Gereformeerd kerkblad voor Overijssel, Gelderland, Utrecht en Holland-Noord * Adres redactie: ds. P. Groenenberg, Lijsterlaan 14,3853 TC Ermelo, tel. 0341-562507; "Administratie: Koninklijke BDU Uitgeverij, Postbus 47, 3770 AB Barneveld, tel. 0342-494265 (p. 297).

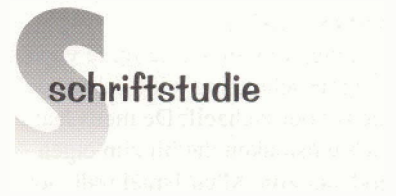
GSVA 'Peter Placius' * Praeses: Linda van de Kamp * Ab-actis: Arjen Vreugdenhil * Fiscus: Bert Tammenga 'Assessor' Sake van den Berg; * Ab-actiaar: Okeghemstraat 1 lhs, 1075 PJ Amsterdam, tel. 06-26046503 (p. 239). Stichting Opvang Goes * Aanvragen plaatsing: via opvanghuis, tel. 0113-214228 (p.219).

**Heeft u wel eens
overwogen om een
abonnement op
De Reformatie
te nemen?**

Bel 0113 - 21 55 91

(Richt. 6-8, slot)

In dit **artikel** vervolgen we de bespreking van Richteren 6 tot en met 8, de geschiedenis van Gideon. We hebben de vraag opgeworpen: wat heeft de Here aan Gideon gehad? Had Hij Gideon wel echt nodig voor dit staaltje verlossing? Deze vraag komt volgens mij op uit de geschiedenis zelf. Onder het opschrift 'De eer verlost te worden' waren we begonnen een aantal overwegingen te geven bij de opgeworpen vraag. Daar gaan we nu mee verder.

De eer verlost te worden (vervolg)

3. Israëls verdrukking is symptoom van Israëls nood

De nood van Israël gaat dieper dan de jaarlijkse plundering door de Midjanieten en andere woestijnstammen. God doet veel moeite om Gideon ervan te overtuigen, dat **Hij** niet tegen, maar **met** hem en Israël is. Als het volk afstand **ervaart** tussen God en zichzelf, wordt dat uitgelegd als **veroorzaakt door God**. **Als of** God Israël wegstuurt. Israël is niet geneigd de oorzaak bij zichzelf te zoeken. 'Maar nu heeft de Here ons verstoten en ons prijsgegeven aan de greep van Midjan' (6 : 13). Zo voelt Israël Gods pijn aan de **ontrouw van zijn volk**: zeven jaar in de hand van Midjan, **uitgeknepen**, 'zodat Israël zeer verarmde door toedoen van de Midjanieten'. Deze nood komt voort uit de ontrouw van Israël. Ze deden kwaad in de ogen van de Here (6 : 1 j, ze eerden 'de goden van de Amorieten' (vs. 10). Van het altaar van Baal – en de bijbehorende Asjera – wordt gezegd dat het de vader van Gideon,

Joas, toebehoorde (6 : 25). De verlossing van Israël **moet** dan ook een verlossing zijn die verder gaat dan het verdrijven van de stammen uit de woestijn.

Gideon moet daarom eerst ruimte maken voor Gods eer door de **verering van Baäl in Ofra** ongedaan te maken (6 : 25-32). Deze inbreuk op de goede gewoonten van Ofra kost hem bijna zijn leven. Zijn vader Joas komt te hulp door het vonnis: 'laat Baal voor zichzelf strijden' (6 : 32). Daarmee wordt elk succes van Gideon in het vervolg een klap in het gezicht van Baäl, en een bewijs dat hij geen, en Jahwe wel god is, de Enige.

Daarom bestrijdt de Bere op Midjansdag niet alleen Midjan, maar ook Israëls hoogmoed. Baäl bestaat niet, wel Israëls onwil om God te dienen. Net als de eigenwilligheid in het dienen van de Here. Die onwil en die eigenwilligheid scheppen ruimte voor **Baäl**. En de ruimte voor Baal bij Israël **schept** afstand tussen Israël en God. In die ruimte woekert de **verdrukking door Midjan**.

Maar de ruimte die Israël zijn afgo-

den gunt, beperkt de ruimte voor Gods reddingswerk niet!

4. De Here bewaakt zijn eer

God moet moeite doen Israël ervan te overtuigen, dat **Hij** de verlosser is. **Maar** Israël is niet geneigd de oorzaak van de ellende bij zichzelf te zoeken. Het is in Gods oog wel geneigd **te denken** dat het **zichzelf** wel redt: **kijk eens** hoe ik mezelf heb verlost. De Here moet daarom ruimte maken voor zijn boodschap, Hij moet de hardnekkigheid van Israël doorbreken. De Here laat zich in zijn hart **kijken**. Hij is jaloers. Hij kan en wil Israël niet delen. Hij wil Israël helemaal voor zich. God doet een greep naar **het** hart van zijn volk! Hij wil dat het **Hem** ziet oplichten in zijn verlossingswerk. Zijn naijver maakt dat Hij ze Baäl wil doen vergeten, de **Asjera** uit hun aandacht wil **bannen**. Hij wil voor Israël betekenen wat Hij voor Israël is. Ook als God tijdelijk stopt met verlossen, laat Hij zijn bedoeling om vrede te brengen niet liggen (zie 6 : 11-24).

Daarmee raakt de Here **een** gevoelig punt. God niet de eer geven die Hem toekomt, **kan** vele gestalten **aannemen**: o.a. die van het dienen van andere goden, en die van het eigenwillig dienen van de ware God. Maar God vreest dat Israël Hem ronduit van zijn eer zal beroven. Dat gaat een trede dieper. **Israëlieten zijn kinderen** van Adam en Eva, van nature volgelingen van de Leugenaar van het begin. Ze willen **zelf** god zijn. Ze willen God niet op de troon, maar zichzelf, ook als ze om een koning vragen. Maar **Midjansdag** (Ps. 83 : 10; Jes. 9 : 4) zal nooit op het conto van Israël geschreven kunnen worden. Op Midjansdag schittert enkel Gods **kracht**.

God zelf bewaakt dat **vanaf** het begin. Ook Gideon is direct op zijn post (8 : 22-23).

Een diep motief, dat **terug** te voeren is op de schepping: God schept de mens voor zichzelf. De mens laat zich wijsmaken dat hij zijn eigen god kan **zijn**. Maar Israël redt zichzelf niet. Het hart van de **overwinning** is en **blijft** dat de Here zijn volk terugbrengt bij zichzelf. Dat is verlossing. Niet meer je eigen god, niet **je** eigen verlosser **zijn**, maar verlost worden **van** je zonde en als mens terugkomen bij God, **mens** Gods worden. Laat wie roemen wil, in de Here roemen.

Maar **daarmee** ligt tegelijk het probleem op tafel. Zo denkt geen mens. **Het is voor** een mens niet eervol zichzelf **niet te kunnen** redden. Israël ervaart het als een vernedering afhankelijk te zijn **van** de reddende hand van God. Efraïm gaf **een** volstrekt normale reactie, toen deze stam Gideon verwijten **maakte** dat hij ze niet bij de strijd geroepen had (8 : 1-3). En **Gideon** spreekt hun taal! **Hij** bedaart ze door **hun** eergevoel te **strelen**: 'wat heb ik nu gedaan **in** vergelijking met u?' Het mag dan wel een eer zijn dat God zijn verlossingswerk voor je **en** zonder **je** doet, om het als een eer te ervaren is **iets anders**.

5. Is Israël, is Gideon de verlossing waard?

Dat de eer van Israël gelegen is in Gods overwinning op **Midjan**, moet ons niet blind maken voor de andere kant: Gods eer is de bevrijding van Israël. Op die **manier** verbindt de Here **zijn** eer aan een zondig mens, aan een zondig volk. Gideon zal dat beschamen. David zal het beschamen. **Israël** zal het beschamen. Toch betekent dat niet, dat God zich belachelijk maakt met zijn hardnekkige beroep op de **mens** om zich te schikken **in** zijn verlossing. **Hij** zal met deze dwaasheid eer inleggen. Het vervolg van **Israëls** geschiedenis hangt dan ook niet af van Gideons trouw, maar van Gods trouw. Na Richteren 9 komt de rest van de bijbel.

We zeiden: God geeft zich met **na-druk** bloot als Verlosser. **Hij** wil Israël verlossen en dat moet Israël ook weten. Een andere verlossing **is** er niet. **Israël** zal nooit de kans **krijgen te** zeggen: mijn eigen hand heeft mij verlost. Israël zal uitbundig kunnen zingen: Gods sterke hand heeft mij van jongs af aan verlost. De volken **zullen** dat beamen.

God kan en wil Israël niet buiten de verlossing laten. Maar **Israëls** ontrouw dwingt H m wel Israël weg te sturen. Om de beslissing te brengen moet God alleen verder. Na de uittocht was er een Aäron die een kalf maakte en zei: 'dit is de God die u uit Egypte verlost heeft' (Ex. 32 : 4). Op **Midjansdag** buigt Gideon voor God (7 : 15) en hij maakt een efod om het volk te helpen onderdanig te zijn aan God (8 : 24-27). De verlosser in dienst van God wordt een aanleiding tot afgoderij voor heel Israël.

Hoe zal God een bondgenoot vinden in de strijd om het hart van zijn volk? Bestaat dat: een koning die niet alleen **Israëls** vijand verslaat, maar ook **Israëls** hart voor God overovert? God **zal** het **helemaal** Zelf moeten doen. **Hij zal** uit **Israëls** **hardnekkige** vlees een knecht moeten scheppen om koning te worden.

6. Midjansdag: gedenkteken voor de God van de uittocht

Midden in de donkere Richtertijd richt God een monument voor **zich-zelf** op: Midjansdag. Daar **schrijft** Hij eigenhandig op: Ik heb u verlost uit de macht van de Egyptenaren en uit de macht van allen die u **verdrukten**, ja, Ik heb hen voor u uit weggedreven en hun land aan u gegeven.

In het donker van **Israëls** ontrouw veegt de Here met **zijn** daad **van** verlossing de waas over de uittocht weg. De God die u uit Egypte **bevrijd heeft**, bewaakt uw grenzen. **Midjansdag**: een richtbaken voor de toekomst. Blijf dicht bij **uw** Verlosser, **en** ver **van** de goden **van** de volken die ik voor u verslagen heb. Zij bederven uw verlossing. Laat

Mij die glanzend mooi houden. Mijn (na)ijver zal dat doen.

Epiloog: de Here zelf

Het Oude Testament is Woord van God. **Het gaat** onder zijn kinderen al vele **eeuwen** mee. Tot **op** **vandaag**. **Messias Jezus heeft** gezegd **dat** de geschriften van het Oude Testament van Hem getuigen (Joh. 5 : 30-40). Zij bevatten het **getuigenis** van de Vader.

Wat Jezus heeft gedaan en gezegd, krijgt instemming vanuit het Oude Testament. De **schriften** wijzen Hem aan als de Verlosser die God heeft aangesteld. Zo is het Oude Testament **meegegaan** het nieuwe verbond in, de stem van de Vader in een **eenstemmig** akkoord van getuigen **vóór** Christus. Het Oude Testament treedt namens de Vader op als getuige voor Jezus de Messias.

Wanneer Jezus verschijnt, heeft het al eeuwen gesproken met vele **stemmen** en op vele plaatsen. Als we vandaag luisteren moeten we die diepte van het oudtestamentische getuigenis niet wegdraaien. In **zijn** klank hoor je de geweldige ruimte van Gods genade, het volume verradt Gods vastberadenheid om een zondig **volk te** verlossen. De gezalfde heet **Jezus**, Jahwe redt. Jahwe Zelf, hoogstpersoonlijk, **helemaal** alleen. Niemand **kan** zichzelf redden. Je staat erbij, maar Hij doet het. Waar **blijft** Gideon in Gods verlossingswerk? De geschiedenis van Gideon, **Midjansdag**, **geeft** verhelderend commentaar bij de naam Jezus. Gideon en zijn familie worden de **heilsge-schiedenis** uitgeschreven. God **schrijft** verder aan zijn eigen rol. De Vader **schrijft** naar zijn Zoon toe. Wie uit Israël of de volken ooit **zou** zeggen 'mijn eigen hand heeft mij verlost', vindt Jezus tegenover zich.

Ds. R ter Beek is predikant van de Gereformeerde Kerk van Capelle aan den IJssel-Noord.

SEBASTIAN FRANCK

(1499-1542):

VRIJZINNIG-VROOM

H. Veldman

kerkgeschiedenis

- *Christen-zijn zonder kerk? – moet kunnen!*
Ten strijde trekken tegen het kwaad van de dronkenschap – maar waarom boekt de kerk der reformatie zo weinig succes?
- *De onzichtbare kerk: dat zijn allen die ook maar iets geloven – en daar is men dan ook tolerant voor Turken en heidenen!*
- *De ware kerk is de universele kerk van de Geest*
- *Ambt en Woord – hopeloze bijzaak: 't is maar de buitenkant!*
- *Sacramenten – onnodige ballast en alleen maar poppenspel*
- *Christus? – hij wordt opnieuw geboren 'in de afgrond van je ziel', maar wie hij is?*

Dit zijn een paar korte karakteristieken van de opvattingen van de Duitse ex-priester en ex-pastor Sebastian Franck. Deze spiritualistische 'criticus van Luthers reformatie' wordt dit jaar herdacht, zijn 500e geboortedag passeert. Maar – zo kunnen we vragen – wat heeft hij gereformeerde mensen van de 20e eeuw dan te zeggen? Moeten we hem maar niet rustig links laten liggen – bij die befaamde 'linkervleugel van de reformatie'? Afstand h a r e n ? - o.k., maar dan moet je wel weten waarvan! Het kan wel eens blijken dat Francks ideeën nog steeds op grote instemming kunnen rekenen – zeker in de Nederlandse religieuze leefwereld. De 20e-eeuwse historicus Ozment duidde hem niet zonder reden aan als 'de modernste denker van de 16e eeuw'.

Moelzame plaatsbepaling: eerst rooms, maar daarna...

Wie de religieuze ladekast van het moderne Europa (na 1500) opent, krijgt een uitgelezen kans om in bijna elk (!) vakje Sebastian

Franck tegen te komen. Het is moeilijk de man definitief te 'plaatsen'. Maar dat wilde hij ook niet. Hij wenste uiteindelijk niet te behoren bij welke kerk of religieuze stroming dan ook. Een echte individualist. Toch een man met bewonderaars – tot na zijn dood in Holland toe!

Sebastian Franck werd rooms-katholiek geboren in een schijnbaar nog ongebroken kerkelijke 'Umwelt' – het is 1499. Er is op dat moment al wel een lange protestbeweging tegen de verloedering van de pauselijke kerk aan de gang, maar een echte breuk durft niemand nog te riskeren. Francks familie is vroom, ze noemen hun jonge zoon Sebastian, naar een christen-officier uit het Rome van de 3e eeuw die martelaar werd onder de antichristelijke keizer Diocletianus. De heiligendag van martelaar Sebastian, 20 januari, nam men tot voor kort aan als de geboortedag van Sebastian Franck, maar dat is volgens sommigen niet strikt noodzakelijk. Want zijn geboorteplaats, Donauwörth (in Zuid-Duitsland), kende al jaren de martelaar Sebastian als haar schutspatroon. En wie vroom is noemt zijn kind naar de stadsheilige bij uitstek. (Maar zouden dan alle vrome ouders daar hun zoon Sebastian noemen?) De jonge Franck krijgt een degelijke roomse opleiding die via het baccalaureaat in Ingolstadt, waar de befaamde Johannes Eck de dogmatische scepter zwaait, afgesloten wordt bij de Dominicanen te Heidelberg – waar dan ook de jonge Martin Bucer ijverig bezig is. Naar alle waarschijnlijkheid heeft Sebastian Franck daar Maarten Luther meegemaakt op diens disputatie,

april 1518, waar de 'theologie van het kruis' werd 'geboren' en waar Luther zijn ordebroeders voorhield dat 'de mens geheel en al aan zichzelf moet wanhopen om geschikt te worden voor het ontvangen van Christus' genade' (these 18).

Franck wordt na verloop van tijd priester en vervult voorlopig een **onopvallende** rol in de Duitse kerk. Hij wordt priester in het bisdom **Augsburg** en **werkt zo** als kapelaan te Buchenbach 1525/26, waar hij neigde tot het lutheranisme. In 1528 is Franck kapelaan te **Gustenfelden**, waar hij tot **een** fundamentele verandering in zijn leven overgaat: hij treedt in het huwelijk met **Ottillie Beheim**, een zus van een van de 'godloze schilders' van Neurenberg die **wegens** heterodoxie door de overheid waren bestraft met uitzetting uit de stad. Ze hadden sterk dopers-spiritualistische **denkbeelden**. De doop bijvoorbeeld zagen ze als een '**belangeloos** gebaar', omdat water **immers** geen macht **heeft**. En het aanvaarden van de Heilige Schrift als **geloofsbron** zag **men** al helemaal niet zitten. Men mag rustig aannemen dat **Francks** latere denkbeelden hier **hun** oorsprong hadden.

Voor de humanist Erasmus heeft Franck enerzijds bewondering, met name **inzake** zijn leer van de vrije wil en het **vredesdenken**, anderzijds vindt hij hem een weinig consequent man.

In 1528 verschijnt de eerste publicatie van Sebastian **Franck**: de Duitse **vertaling** van Andreas Althamers *Diallage*, die doet **vermoeden** dat Franck het eens is met de kritiek van Althamer op Hans Denck (de doper en spiritualist) die het **heeft** over '**woordheiligen**' en 'mondchristenen'; en hen vervolgens afreken op hun daden die niet met hun woorden in overeenstemming zijn.

Wellicht mee hierdoor (het klinkt paradoxaal) is Francks verblijf in de kring van Lutheranen niet van lange duur: hij kritiseert de Luthe-

ranen op dezelfde wijze als Althamer de dopers. Franck koestert nu een tijdlang sympathieën voor de radicale doperse beweging. Het heilighedsideaal van de dopers spreekt hem erg aan. Maar ook daar voelt hij zich uiteindelijk niet echt thuis.

Ambtsneerlegging: de kerk vertoont morele tekorten!

Daarom zoekt Franck het rond 1530 meer in kringen van spiritualisten zoals Caspar von **Schwenckfeld**. Intussen **heeft hij** zijn ambt vaarwel gezegd! Reden: de uiterlijke prediking **haalt immers** niets uit! Hij wordt nu **een** 'gewone burger', is getrouwd en krijgt kinderen. Theun de Vries schrijft over deze gang van zaken in zijn boek *Ketters*: Franck 'gaf uit **teleurstelling** over de bureaucratisering van de evangelische Kerk het **predikambt eraan**'. Of De Vries daarmee de kwestie zuiver typeert is nog de vraag: in ieder geval is Sebastian Franck zeer teleurgesteld over het morele gehalte van de kerk, en juist van de tot reformatie gekomen kerk! Want **er** is soms helemaal niets te merken van een gezond christelijk leven. Dronkenschap is een van de ernstigste problemen gebleven. Franck heeft over dat thema een brochure geschreven onder de niet mis te **verstane** titel: *Von dem greuwlichen laster der trunckenhayt* (1528). Je ziet niets van een positieve uitwerking van de verkondiging van het reddende evangelie. De mensen offeren liever aan Bacchus dan aan de Here God. En Franck **komt** zo terecht in het spoor van de critici die er altijd op uit zijn de vinger op de zwakke plekken van het christendom te leggen. Om dan vervolgens een ferme uithaal te doen in de richting van de prediking en het pastoraat: Zie je wel, preken **zijn ook maar** nutteloze activiteiten; daar moet je de **kracht** van het geloof ook niet in zoeken. Het zit diep in je of het zit er helemaal niet. En **Franck** constateert bij zijn

gemeenteleden dat **er** zo goed als niets 'in' zit. Dus legt hij zijn **farramt** neer. Je **moet** geen paarden voor de zwijnen gooien! **Gottfried Seebaß** geeft deze wending als volgt aan (in: *Martin Luther und die Reformation in Deutschland*, S. 273):

"Von der **Fruchtlosigkeit** der eigenen Predigt **überzeugt**, gibt Sebastian Franck das **Pfarramt** auf: Nur der im Innern **unmittelbar** wirkende Geist Gottes kann den Menschen erneuen, nicht das Wort der Predigt **oder** der Heiligen Schrift."

Franck reist met vrouw en kind naar Straatsburg, waar hij een belangrijk boekwerk publiceert, de *Chronica, Zeytbuch unnd geschychtibibell* (1531). Maar vanwege een aantal irritante uitspraken richting overheden en kerk wordt de auteur de stad uitgezet. Dit gebeurt op **aandring** van de broer van keizer Karel V (**Ferdinand van habsburg**), **Erasmus** en **Martin Bucer**.

Het apocalyptische boeit Sebastian Franck **intussen** ook sterk en dat maakt hem tot **een** (tijdelijke) propagandist van de ondergang van de boze wereld. **Tussen** de bedrijven door heeft hij zich ook nog positief uitgelaten over Michael Servet die de Goddelijke **Drieëenheid** loochent, waardoor Franck bij de **Antitrinitariërs** een wit voetje krijgt.

Na een aantal maanden rondtrekken in het Rijngebied, waar Franck zelfs **als** zeepzieder aan de kost moest zien te komen, weest hij het burgerrecht van de stad Ulm te verkrijgen. Daar woont hij – niet zonder verzet **van de kant van** de Lutherse **kerkleiders** – ongeveer zes jaar. Het worden jaren van bijzondere publicaties. Een **van** zijn **belangrijkste** werken komt uit: de *Paradoxa*, een bundeling van 280 '**Wunderreden**', die naar **hun** aard **vaak** maar moeilijk te begrijpen zijn, maar waarin de kern van zijn opvattingen wel in terug te vinden is. Maar dan ook blijkt hier dat Franck zich moeilijk aan zijn

woord kan houden: al zijn publicaties (en dat waren er in zijn Ulmer tijd nogal wat) moeten eerst de censuur passeren. Maar op een gegeven ogenblik laat hem dat ijskoud en krijgt dan de wind van voren: hij **kan** inpakken en ergens anders zijn geluk beproeven.

Zijn laatste hoop is gevestigd op **Basel**, en daar mag hij als boekdrukker en publicist **vrij komen** wonen. Hij maakt het echter niet zo lang meer: nadat eerst zijn vrouw was gestorven (en hem vijf kinderen naliet) overlijdt **Sebastian Franck** zelf in oktober 1542. De precieze datum is **niet** bekend, maar zijn nalatenschap wordt officieel beschreven op 31 oktober **van** dat jaar.

Bijbel als 'papieren paus'

Franck is sinds zijn **ambtsneerlegging** steeds meer een criticus van de reformatische leer geworden. De leer van de 'rechtvaardiging door het geloof alleen' vindt hij maar eenzijdig, de organisatie van de **kerk** (in ambten enz.) acht hij volslagen overbodig. Geloof zit diep in je, daar heb je geen **ambtelijke kerk(dienst)** voor nodig. Sacramenten zijn volgens hem net **kinderpoppen** die een tijdelijke functie hebben voor een jonge kerk.

Franck heeft zich uiteindelijk op glad ijs begeven met zijn dialectisch en paradoxaal geformuleerde redeneringen over het **rijk** van Christus dat 'het **tegenrijk** is van de wereld'. Maar die wereld was volgens Franck vooral de toenmalige kerk, die al veertien eeuwen aan ernstige verbastering leed. De ware gelovigen waren de door die 'wereldse' kerk uitgespuwde **en** gedode ketters. De ambtelijke kerk is een dwalende kerk.

De bijbel is voor Franck eigenlijk geen 'Woord **van** God', het **kán** het worden. Maar op zich is het niet veel meer dan een 'uitwendig geval', een omhulsel. En vaak een 'papieren paus', **waarvan** geldt dat de letters daarin dood en zelfs do-

delijk zijn, maar de Geest maakt het pas levend. Je kunt de bijbel dan ook niet begrijpen zonder de innerlijke verlichting des **Geestes**. Hier ligt een verbindingslijn naar het latere Piëtisme **en** de individuele, innerlijke bevindelijkheid.

Dit is duidelijk anti-luthers: de hervormer heeft tegenover de spirituelen (de 'Schwärmer') sterk de nadruk gelegd op de helderheid van de Heilige Schrift. Houd afstand tot allegorie (ook bij Erasmus!) en paradox (**Franck**): zij verduisteren de klaarheid der waarheid.

Franck's opvatting van de bijbeltaal is nauw verbonden met diens Godsbeeld. Hij meent nl. dat God in wezen een altijd 'verborgen God' is, die zich niet in formele zin openbaart. Niet in Christus, ook niet in zijn geschreven Woord. Merkwaardig, beter **misschien**: paradoxaal is het dat God wel **weer** in het diepst **van** alle creaturen aanwezig is! Zo is het ook met de **letters** van de bijbel: ze zijn in feite tegengesteld aan hun betekenis, alleen te kennen indien Gods Geest (diep in de ziel) je openbaart wat de zin van de geschreven woorden is. De 'uitwendige letter' is dood, ja zelfs dodelijk voor hen die menen er **zomaar** over te kunnen beschikken. Bijbeltaal is per definitie onduidelijk en paradoxaal. **Die taal**, die woorden klinken pas goed als de inwendig aanwezige geest er stem aan geeft, alleen maar goed ter versterking van de innerlijke vroomheid. Puur subjectivisme dus: de zekerheid van (het verstaan van) Gods Woord wordt gelegd in de ziel **van** de (gelovige) **mens**.

Sebastian Franck kon van zijn vroegere **geloofsgenoten** beweren dat zij 'uit de letters van de Schrift ... een afgod gemaakt hadden'. In zijn *Chronica Zeitbuch* unnd *Geschichtsbibell* (Ulm bei Hans Varnier, 1536 – reprint Darmstadt 1969) lezen we hieromtrent het volgende:

"Also **machen** vil yetz ein **Abgott ausz** der schrift / die sy doch nit nach dem **zin** Christi oder geist ... **sunder** nach dem todten buch-

stabe verston **allenthalben** I wie sy mit hellen Worten klingt und laut / **Gott** nit **einmal** bitten / das er uns sein **geheimnisz** (das er für **war** nit an weg für die saw in **offnem** buchstaben hat **gelegt** / **sunder** vil meer mit dem verdeckt) / eer / **auszleg** / unnd den **todten** **unddt** **todtenden** buchstaben I **geyst** und **leben** inn uns mach / **dann** die **schrift** / wie guft sy **ymmer** zur seligkeit ist / kan sy doch kein **bosz** hertz **andern** oder lebendig **machen** / **sunst** weren die **schriftgeleerten** die **frumbsten** gewesen."

(Zie ook zijn werk: *Das verbut-schiet mit sieben Sigein verschlossene Buch*, 1539. Nachdruck Frankfurt a.M. 1975, p. B 2b).

Wie zich de consequenties indenkt van deze **redeneerwijze**, **kan** de conclusie trekken dat de Bijbel maat beter een gesloten boek kan blijven. Waar is Luther eigenlijk mee bezig geweest tussen 1521 en 1534 toen hij zoveel energie stak in de Duitse vertaling van het Nieuwe **en** Oude Testament? En als de Bijbel, **zoals** Franck wil, een gesloten boek is, wat zal de wereld daar blij mee zijn! De wereld in de zin van de goddeloze en zondige wereld. De secularisering zal in **nóg** sneller tempo **resultaten** boeken! In de samenleving is geen enkel houvast meer aan te wijzen inzake 'normen en waarden', behalve dan in ieder mens zelf. Dit wordt toch de chaos-compleet!

Het merkwaardige is intussen dat Franck in zijn *Paradoxa* wel verschillende keren opmerkt dat er bij de mensen zoiets als een minimum aan geloofs- en wetkennis **moet** bestaan. Toch! Maar hij had een fundamentele **afkeer** van dogma's **en** confessies: veel te veel woorden, veel te veel uitwendige **constructie**!

De onzichtbare, ware kerk volgens Franck

In een van zijn populaire werken, de zgn. *Turkenkroniek* (1530) spreekt Franck zich al op een heel

duidelijke manier uit over het thema van de kerk. Hij vindt dat de ware kerk in zijn dagen nergens meer aanwezig is, alleen al vanwege het feit dat de christenheid in zoveel stukken uit elkaar gevallen is. Zelfs in nog meer brokstukken dan de Islam. Dat is toch **veelzeggend**? Maar waar maakt **men** zich intussen druk over? De **ware kerk** is per definitie niet zichtbaar. Het geheim is dat **zij** als geestelijke instelling alleen door de Geest gekend wordt. En dus voor mensen **van** vlees en bloed onzichtbaar.

In zijn Brief *aan Johannes Campanus* (1531) – een Westduitse spiritualist en anabaptist – krijgt deze visie nog meer reliëf doordat Franck zich hier helemaal vrij uit spreekt omdat hij er ten onrechte van uitgaat dat de brief toch niet in de publiciteit terecht zal komen.

Hierin komt naar voren dat Franck de kerk ziet als de **verzameling** van allen die door de Geest **aan** het innerlijke woord **gehoorzaam** zijn, op welke plaats in de wereld **ze** ook zijn. **Want** God ziet de persoon niet aan, of je nu een Griek bent of een **Turk**, een heer of een knecht, als je maar deel hebt aan het innerlijke licht dat in hun **harten** schijnt. Ook al **zijn** ze niet eens gedoopt – als ze maar gerechtigheid werken.

Franck hecht geen enkele waarde aan de uiterlijke **ceremoniën**, zoals de sacramenten. Die hebben **alleen** betekenis gehad in de tijd dat de apostelen nog leefden, daarna hebben ze afgedaan. **Maar de machtige** heren in de kerk hebben **al** die **onzinnige dingen** in stand willen houden: 'de domme **Ambrosius**, **Augustinus**, **Hieronymus**, **Gregorius**, die geen **van** allen **God** kenden of door God geleerd waren', aldus Franck letterlijk. Met keizer **Constantijn** (die de vervolgte kerk vrijheid **gaf**) is, aldus **Franck**, de antichrist in de kerk ingebroken! De **kerk** zit **vast** in de **strikken** van overheden en pausen. De **ware** kerk is na de apostelen ten onder gegaan door het werk van de wolven, dat **zijn** de kerkvaders. Wat dezen **wil-**den heette dan gebaseerd te zijn op

het Woord van **God**, alsof Gods Woord wel ooit in letters beschreven **kan** worden!

Hoe breed het theologisch programma van Franck is, wordt duidelijk als we lezen dat alle onderwerpen zoals de hel, de opstanding, Christus, de waarheid, het laatste oordeel, de verdoemenis, de kennis Gods, het Evangelie, geloof en liefde, allemaal een heel andere betekenis krijgen dan in de officiële kerk. Hier vindt een **mystiek-spirituele** 'Umwertung' plaats. Als voorbeeld noemen we de gedachte dat Christus niet de persoon uit de Bijbel **heeft** te **zijn**, de daar genoemde Zoon van God; maar dat hij gestalte moet krijgen in de nieuwe mens: Christus moet weer opnieuw geboren worden in de afgrond van de menselijke ziel. Hij moet zelf een christus worden.

Het is in deze brief dan ook dat Franck zijn sympathie laat merken voor de nog jonge Spaanse arts Michael Servet, die jaren later, in 1553, in Genève ter dood gebracht wordt vanwege diens ketterijen inzake de Goddelijke **Drieëenheid**. In zijn gedicht *Von vier zwietträchtigen Kirchen, deren jede die andre hasset und verdammet* (1531) is het ook duidelijk dat Franck **alles** wat kerk heet bij h e , maar ook bij Luther, Zwingli en de Wederdopers hartgrondig afwijst! Al heeft hij dan nog de meeste waardering voor de Dopers die 'dichter bij God leven' dan de anderen. Wie **werkelijk** Gods **rijk** wil binnengaan moet de uiterlijke **kerken** mijden en vlieden: 'flieh davon!', roept Franck hen **toe**. Hier ligt een van de wortels van het idee van 'geloven-zonder-kerk'.

De activiteiten **van** de radicale Wederdopers in **Munster** (1534) werden door Franck **dáárom** veroordeeld omdat **ze** met het **zwaard** streefden naar de oprichting (de 'restitutie') van een **uitwendig rijk** Gods. **Toch kan** op een link tussen Franck en de **Munsterse** voorganger Rothmann worden gewezen, namelijk daar waar het gaat om het ver-

staan van de Bijbel in samenhang met het werk van de Geest in het innerlijke van de **mens**.

De reactie van Gerard Verstege

Dat de brief van Franck **aan Campanus jarenlang** positieve effecten **heeft** gesorteerd, blijkt wel uit de waarschuwendestem van de Nederlandse gereformeerde **voorganger** in Duitsland Gerard Verstege. Deze neef van Joannes **Anastasius Veluanus** heeft in 1564 in **zijn geschrift Ein kurtzer Wegweiser** de standpunten van Franck **c.s.** weergegeven en ze vanuit de Schrift bekritiseerd. Nergens, aldus Verstege, heeft Christus ons geleerd, dat het **prediken**, het dopen en vieren van het avondmaal na de dood van de apostelen moesten ophouden. Ook **niet** dat de Heilige Geest niet meer door **zulke** middelen zou werken en dat de christenheid **toestemming** zou hebben gekregen om deze dingen maar af te schaffen. Dat zijn alleen **maar** verleidelijke bedenksels van spiritualisten als **Schwenckfeld** en Franck!

De Schrift is toch heel duidelijk: Christus heeft het **gebruik** van deze dingen bevolen in Mat. 16 en 28. Aldus de uit **Garderen** afkomstige prediker Gerard Verstege.

Tolerantie

Het is logisch dat de door Franck ontwikkelde **opvattingen** niet in goede aarde vielen in kerk en staat in de 16e eeuw. De verantwoordelijke ambtsdragers hebben zich daarom ook een aantal malen beijverd om de leer van Franck te veroordelen, zo bijvoorbeeld de Lutherse theologen onder leiding van **Melanchthon** in een vergadering te **Schmalkalden** 1540. Ook **treffen** we een heel enkele keer bij Luther en Calvijn scherpe afwijzingen van de publicist Franck aan in bewoordingen die we vandaag **niet** meer zouden **hanteren** als **zijn**de straatjargon. Ook **enkele** doperse leiders (Dirk Philips m.n.) lieten hun kri-

tisch commentaar horen op de spiritualistische denkbeelden van Franck.

Intolerantie dus van de kant van de kerken.

Ook door de overheden is er soms flink **opgetreden** tegen Franck. Men wilde het publieke domein niet graag **beïnvloed** zien met een leer die alle vastheid in de **samenleving** op losse schroeven **zette**. Dit laatste is **m.n.** door iemand als Marnix van Sint Aldegonde naar voren gebracht in een **van** zijn laatste publicaties, de *Ondersoekinghe ende grondelycke wederlegginghe der geestdryvische leere van 1595*.

Intussen ijveren Franck en zijn medestanders juist sterk voor **tolerantie**. Met een beroep op de **relativiteit** van de waarheid **van** Gods Woord, op de stelling dat God **niet** naar de persoon oordeelt, en **dat** God eigenlijk geen partij kiest, willen de Franckisten (en **Schwenckfeldianen**) vrijheid voor hun manier van **denken** en leven. In Nederland is iemand als **Agge** van Albada een warm **voorstander van** publieke tolerantie – tegenover **Marnix!** Het merkwaardige **van** beide mannen is hun sterke verbondenheid met **Willem** van Oranje die – zoals bekend – meer naar tolerantie neigde dan Marnix wel lief **was**.

Nederland in beeld

In ons land is de vrijdenkeren publicist **Dirck Volkertsz. Coornhert**: de belangrijkste navolger en geestverwant geweest van **Sebastian** Franck. Zowel in zijn **geloofsopvattingen** als in zijn visie op tolerantie (in kerk en staat). Een opvallend verschil is echter **Coornherts** leer van het perfectisme dat zich **niet** zo eenvoudig **verbindt** met de leer van **Franck** dat het **uitwendig** er niet zo toedoet.

De oudere (ex-predikant) **Caspar Coolhaes** is wat betreft de **kritiek** op de Calvinistische kerkregering ook sterk verwant aan Franck. En in zijn spoor zijn er meer voorgangers aan te wijzen die we (deels) later tegenkomen bij de **remonstranten**.

Ook kan men van sterke verwant-

schap met Franck spreken bij de **fi-guur** van de doperse leider David Joris; met name **waar** het gaat om de verwaarlozing van alle uitwendige eredienst. **Ubbo Emmius** heeft er een halve eeuw later nog tot in Oost-Friesland toe de invloeden van meegemaakt.

Francks invloed op het Nederlandse kerkelijke en culturele leven moet vrij aanzienlijk zijn **geweest**. Er zijn in het 16e en 17e-eeuwse Holland vele herdrukken (incl. vertalingen) van Francks werken van de persen gerold.

In onze eeuw heeft de gereformeerde predikant J.W. Tunderman uit **Helpman** (in de 2e wereldoorlog omgebracht) in zijn studie over Marnix van Sint Aldegonde een kritische beschouwing van de leer van Franck gegeven, door hem te typeren als een gnosticus die met zijn dualistisch denken kerk **en** samenleving ondermijnende. In aansluiting daaraan typeerde P.K. Keizer **dit** als 'gnosticistische **mystiek**' dat 'het sterkste anti-evangelie (is) dat in onze eeuw van opstand tegen God met grote felheid wordt gepredikt'.

Actualiteit

We stippen een enkele zaak even aan:

1. Het postmoderne denken **met** haar **sterk gerelativeerd** waarheidsbegrip, lijkt me vandaag een uitstekende landingsbaan voor **Franckonistische** ideeën. Geen grote verhalen meer, waarheid zit **diep** je binnenste. **En** geloven doe je buiten de **instituti-onele** kerkelijke **organisatie** om.
2. Men is kritisch op **uiterlijk** vertoon, men zet het breekijs **van** het moralisme in tegenover een christenheid die te weinig laat zien van een beter **leven**. Toch hecht men ook weer niet veel waarde aan het uiterlijke. Men heeft sterke aandacht voor het innerlijk, want daar moet 'het' gebeuren.

3. Wie vandaag het pacifistische en tolerante in de onderlinge verhoudingen waardeert, heeft meteen de mooie kanten van de maatschappij voor ogen – **hoe-wel** de schijn **kán bedriegen** en inderdaad bedriegt. Want **hoe-veel** tolerantie is er nodig om steeds tolerant te blijven?
4. Maar dan een hamvraag: moei dit, die tolerantie, ook binnen de kerk? Waar zijn de grenzen? Maar toch: Moet de kerk zich niet wat losser en makkelijker opstellen in leerstellige kwesties? Heeft de kerk wel een antwoord op alle problemen die de gelovigen opwerpen? Wat zeggen gereformeerde **confessoren** dan?
5. Maken we vandaag niet mee dat de Bijbel en het kerkelijke ambt worden ondergewaardeerd? Hoe stellen we **ons** op tegenover stromingen als de in de jaren '60 gestarte '**no-church-move-ment**'?
6. Maar zien we ook niet dat bij Franck c.s. de onzichtbare kerk inderdaad helemaal verdwijnt uit het publieke domein? En evenzo spreekt men in feite over **het** onzichtbare Woord, de onzichtbare God! Wat zal zo'n koers vandaag in onze maatschappij tot gevolg hebben? Secularisatie, **Godsverduistering**, etc.
7. Wie in deze tijd spreekt over confessionalisme of dogmatisering als **vorm** van 'verstening' van het christelijk geloof loopt het risico te **denken** in termen van het spiritualisme, dat graag alleen maar te maken wil hebben met spontane, spirituele uitingen **van** geloof en geen enkele waarde toekent **aan** ooit vastgelegde geloofsuitspraken.

Tenslotte nog **één** waarschuwende **opmerking**: We moeten niet doen alsof 'het kwaad' van het vrijzinnige en individualistische denken bij Franck begonnen is. Soortgelijke ideeën vandaag zeggen nog niks over zijn invloed daarop. Dat zal dan op zijn minst aangetoond moeten worden. Desalniettemin blijven

dit soort ideeën een groot gevaar voor kerk en samenleving, al zullen we met tolerantie en democratie in het publieke domein vandaag iets positiever omgaan dan onze geloofsgenoten in de 16e eeuw.

Enige literatuur:

B. Becker, Nederlandse vertalingen van Sebastiaans Francks geschriften. In: *Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis* 21 (1928), pp. 149-160

W. Bergsma, *Aggaeus van Albada* (c. 1525-1587), *schwenckfeldiaan, staatsman en strijder voor verdraagzaamheid*. Meppel 1983 (diss. RUG).

T.D. Bouma, *Wegwijs in de Reformatie*. Gerard Verstege over de juiste geloofskeus. Goes 1992. Hierbij is ook uitgegeven Gerard Verstege, *Ein kurtzer Wegweiser* (1564).

Heinold Fast, *Der linke Flügel der Reformation*. Bremen 1962

Sebastian Franck, *Paradoxa*. Editie S. Wollgast. Berlin 1966

P.K. Keizer, *Kerkgeschiedenis*. Deel 2. Groningen z.j.

J. Lindeboom, *Een Franc-tireur der Reformatie*. Sebastiaan Franck. Arnhem 1952

S.E. Ozment, *Sebastian Franck. Kritiker einer 'neuen Scholastik'*. In: H.J. Goertz (Hg.), *Radikale Reformatoren*. München 1978, S. 201-209

J.C.H. de Pater, *Godsdienstige ver-*

draagzaamheid bij Marnix van St. Aldegonde. In: *A.R. Staatskunde* (3-mnd.), XII (1938), pp. 1-45

J.W. Tunderman, *Marnix van St. Aldegonde en de subjectivistische stromingen in de zestiende eeuw*. Goes z.j. (1940)

Theun de Vries, *Ketters. Veertien eeuwen ketterij, volksbewegingen en kettergericht*. Amsterdam 1985

Horst Weigelt, *Sebastian Franck und die lutherische Reformation*. Gutersloh 1972

Voor de volledigheid vermeld ik dat in het septembernummer van het tijdschrift *Radix* een brede schets van mijn hand over leven en werk van Sebastian Franck is opgenomen met een ruime wetenschappelijke verantwoording.

Drs. H. Veldman is docent geschiedenis aan het Gomar College in Groningen.

Bibliotheek Bralectah

gereformeerde bibliotheek voor mensen met een leeshandicap

...Heeft De Reformatie

ook in gesproken vorm

Telefoon 0521 - 515946

Jaarverslagen.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

VAN
HO
VAN
HOT
VAN
HOTL

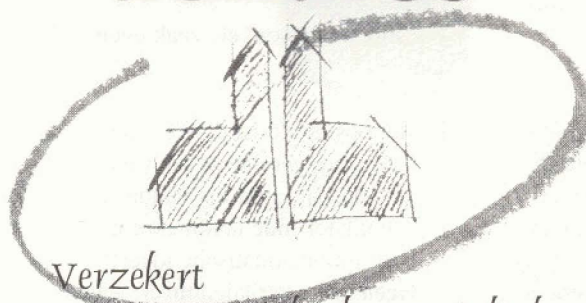
BOEKHANDEL
Uw boekenbestellijn 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8, 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

HOTL • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

donatus

Verzekert

van Avonddmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.

AL sinds 1825 de verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.

Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

donatus

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG

'LAAT ONS NU VROLIJK ZINGEN!'

lied van de week

De zeventiende eeuw wordt de tweede bloeiperiode van het kerklied genoemd. Het Lutherse kerklied, om precies te zijn. De zeventiende eeuw met de Reformatie en de enorme betekenis die zij had voor het kerklied is de eerste bloeiperiode, de zeventiende eeuw dus de tweede. En het lied van zondag 19 september a.s., 'Laat ons nu vrolijk zingen', stamt uit die tweede periode. De namen van de dichter en de componist staan er garant voor: Paul Gerhardt en Johan Georg Ebeling.

Paul Gerhardt is een van de grootste kerklieddichters uit de 17de eeuw. Hij werd geboren in 1607, in de nabije omgeving van Wittenberg, en overleed in 1676. Zijn werkzame leven bracht hij door als huisonderwijzer en predikant. Ook schreef hij 134 duitstalige geestelijke liederen.

Onder de ruim 130 liederen die hij schreef, bevindt zich een groot aantal liederen die wij tegenwoordig typeren als 'bijbellied', liederen die teruggaan op een bepaald bijbelgedeelte. Daarbij zijn zo'n 30 psalmlieder. 'Laat ons nu vrolijk zingen', beter gezegd 'Du meine Seele, singe', is daar een van; het lied is een berijming van psalm 146.

Psalmberijmingen in de Lutherse traditie bewegen zich vrij tussen de uitersten van enerzijds een nauwkeurige weergave van de bijbeltekst en anderzijds een parafraserende bewerking van die tekst met alle ruimte voor exegese en interpretatie. Die verschillen in omgang met de oorspronkelijke bijbeltekst vinden we ook in het werk van Gerhardt. In 'Du meine Seele, singe' kiest hij voor een vorm waarin hij tamelijk dicht bij de onberijmde psalm blijft. Desondanks is het geen berijming zoals wij, vanuit de calvinistische psalmtraditie, gewend zijn; daarvoor is Gerhardt, als kind van zijn tijd, te breedvoerig.

Andachtslied

Gerhardt schreef zijn liederen niet voor kerkelijk gebruik. Rond 1600 groeide binnen het lutheranisme de belangstelling voor de mystiek (als reactie op steeds gedetailleerder vastlegging van de leer). In samenhang daarmee ontstonden de zogenaamde Andachtslieder, liederen die allereerst bedoeld waren voor het persoonlijke geloofsleven. Voor een dergelijk doel schreef ook Gerhardt zijn liederen. Talloze liederen uit deze periode zijn naderhand wel in kerkliedbundels opgenomen en dat geldt ook voor Gerhards liederen.

Praxis pietatis melica

De belangrijkste liedbundel van de 17de eeuw was *Praxis pietatis melica*, oftewel *Übung der Gottseligkeit in Christlichen und Trostreichen Gesängen*. Deze bundel verscheen voor het eerst in 1647 en kreeg in het totaal 45 herdrukken, (waarvan maar liefst 28 in de 17de eeuw!). Het boek was niet alleen bestemd voor kerkelijk gebruik maar ook, staat er op het titelblad uitdrukkelijk bij, voor de *Privat-Gottesdienst*, de huiselijke godsdienstoefening dus. Het boek ontstond in de nabije omgeving van Gerhardt. De samensteller, Johann Crüger (1598-1663), was namelijk cantor van de kerk waaraan Gerhardt als predikant was verbonden, de Sankt Nikolai te Berlijn. Het is dus geen wonder dat meteen in de eerste uitgave al 18 liederen van Gerhardt waren opgenomen; in de laatste uitgave waarbij Crüger was betrokken, was dat aantal uitgegroeid tot 89.

Ebeling

'Du meine Seele, singe', stond in een van de eerste uitgaven van *Praxis pietatis melica* (1653). Zijn definitieve melodie kreeg het lied echter pas in 1666. Johann Georg

Ebeling, opvolger van Crüger in de Sankt Nikolai, publiceerde toen namelijk een bundel liederen van Gerhardt: *Pauli Gerhards Geistliche Andachten*. Ebeling verzorgde alle liederen van eigen melodieën. In combinatie met zijn melodie bij het Gerhardtlied 'Merkt auf, Merkt, Himmel, Erde' raakte 'Du meine Seele, singe' vervolgens bekend en geliefd. De melodie van lied 20 laat zien dat het lutherse kerklied in de 17de eeuw in een nieuwe fase terecht was gekomen. De groeiende aandacht voor het individu deed zich niet alleen gelden in de teksten, maar ook in de wijze van componeren. In Italië was inmiddels de opera ontstaan met een nieuwe stijl van zingen en componeren: de aria, begeleidt door akkoordinstrumenten als luit, klavecimbel of orgel. Deze nieuwe stijl beïnvloedde ook het kerklied. De melodieën werden sierlijk, joyeuzer, en meer vanuit de akkoordbegeleiding geschreven. Bij de melodie werd een bas gevoegd, voorzien van cijferes die de akkoorden aangegeven. In de kerk werd het begeleidingsinstrument het orgel (voorheen was dat cantoor) en thuis het klavier of klavecimbel. In de melodie van 'Du meine Seele, singe', is dit alles terug te vinden. De melodie komt het best tot haar recht samen met de begeleiding van Ebeling zelf (te vinden in de vierstemmige uitgave van het Liedboek) of een verwante begeleidingsvorm. Moeilijk is de melodie verder niet. Dat komt o.a. omdat melodieën als deze op de huid van de tekst zijn geschreven. Ook al schreef Ebeling de melodie bij een andere tekst, ze gaat uitstekend samen met de nieuwe tekst. Dat geldt zeker voor de Nederlandse vertaling; Ad den Besten schreef die immers bij deze melodie. Enkele voorbeelden van nauwe samenhang tussen tekst en melodie: het gebroken akkoord en de stijgende lijn in de eerste regel, met de hoogste noot op 'vrolijk'; de uitroep 'Komt, heft...' in r. 2 met een

20 Laat ons nu vrolijk zingen

naar Psalm 146

Johann Georg Ebeling f 666

1 Laat ons nu vro-lijk zin - gen!
Komt, heft uw lied - ren aan
voor Hem, wie al - le din - gen
al - tijd ten dien - ste staan.
Ik wil de Heer daar-bo - ven
lof-prij - zen hier op aard,
ia, Hem van har - te lo - ven,
die vei - lig mij bewaart.

2 Hoe goed is 't hun die bouwen
op Israels vaste rots,
hun die zich toevertrouwen
de trouwe handen Gods.
zij hebben 't heil verkregen,
de allerschoonste schat;
God leidt hen op zijn wegen,
hun voet wordt moe noch mat.

3 Hij is de Heer, de sterke,
in Hem is alle macht.
Dat zeggen ons zijn werken,
dat zeggen dag en nacht,
de aarde en de hemel,
de mensen en het vee,
en alles wat er wemelt
in 't water van de zee.

4 Hij is de Heer, de trouwe,
die niemand onrecht doet.
Wie maar aan Hem zich houden,
die geeft Hij alle goed.
Moet iemand onrecht lijden,
de Heer staat aan zijn kant.
Hij doet te allen tijde
aan elk zijn woord gestand.

5 Op duizenderlei wijze
redt Hij ons van de dood.
Hij geeft ons drank en spijsze-
in schaarste en in nood.
En als wij zijn gevangen,
te middernacht zendt Hij
ons liedren en gezangen
en maakt ons eindlijk vrij.

6 Hij is het licht der blinden,
der zwakken steun en staf.
Die zich in rouw bevinden,
neemt Hij de droefheid af.
Maar allen die Hem haten,
hun wegen maakt Hij krom;
wat zij in trots bezaten,
keert Hij in gramschap om.

7 Ik arme en geringe,
hoe zou ik voor uw troon
U lof en dank toezingen?
Gij zijt zo groot, zo schoon.
Maar omdat Gij mijn leven
dult voor uw aangezicht,
mag ik, o Heer, U geven
de weerglans van uw licht.

Paul Gerhardt (1607-1676)

Vertaling Ad den Besten, geb. 1923

lange noot op 'Komt' en de hoogste
noot van de regel op 'heft'; en in
regel 7 de hoogste noot op 'loven':
'ju, Hem van harte loven...'

Gebruik

'Laat ons nu vrolijk zingen!' kan
goed functioneren als Glorialied¹,
een lied van lofprijzing en aanbidding.
Ook komt het goed tot zijn

recht in combinatie met de schrift-
lezing(en). Te denken valt bijvoor-
beeld aan lezingen over Jezus'
wonderen (zie bijv. strofe B), de ge-
schiedenis van Paulus in de gevan-
genis te Filippi (zie strofe 5), profe-
tieën als Jesaja 42, 1-7 of lezingen
waarin de dankbaarheid centraal
staat (bijvoorbeeld Col. 3, 12-17).
Ook als lied na de preek bij een van

deze lezingen kan lied 20 gezongen
worden.

¹ Over het Kyrie en Gloria in de dienst
schreven Deputaten Eredienstuitbreid in
hun rapport ten behoeve van de Synode van
Leusden 1999 (p. 200-202).

A. de Heer-de Jong is musicus en publicist
(kerk)muziek en liturgie. Zij woont in Amers-
foort

Het **reces** zit er op, dinsdag 31 augustus is de synode weer bijeen in plenaire zitting. Bijeen, zoals het er nu **naar** uitziet, voor nog **zoh** drie week, en is de klus geklaard, op wellicht nog een weekje gezangen na, misschien ergens later in het jaar. Tijdens de eerste zitting bleek wel, dat de **meeste commissies** niet geheel, dan wel geheel niet stil hebben gezeten. Er lag en **ligt** een behoorlijk stuk werk voor de plenaire zittingen. De meeste commissies **zijn** nu klaar, er **wordt** dan ook vrijwel elke dag nu twee dagdelen vergaderd. En, dat kan ik u wel **zeggen**, simpeler wordt het **niet**.

Sabbat / zondag

De eerste zittingsdag van de synode bijvoorbeeld werd besteed aan het **appel** dat de Gereformeerde Kerk te Nieuwegein **had** ingediend tegen het besluit van de PS Utrecht, dat een preek van **ds. D. Ophoff** in strijd was met de **belijdenis** van de kerk. Op dit stuk lag een dik commissierapport en een uitvoerig voorstel van commissie 2. Het resultaat van deze discussie zal ik **proberen** in een enkele alinea uiteen te **zetten**.

In de bewuste preek had de predikant, inspelend op de problematiek van de **vernijing** van de openingstijden van winkels, bij de behandeling van Zondag 38 van de HC gezegd, dat het rusten op de zondag niet berust op **een** absoluut goddelijk gebod, maar een menselijke instelling is. Vraag was nu: is deze opvatting in strijd met wat de **bijbel** ons leert en wat erover in de **belijdenisgeschriften** wordt gezegd, ja dan nee. Ja, zei de PS van Utrecht. Er is een gebod tot rusten op de zondag, een gebod dat **we** niet **wettisch moeten** uitleggen, maar wel eerbiedig moeten respecteren.

Tijdens de behandeling werd in de **eerste** plaats vastgesteld dat de commissie dit stuk behandelde als een **appelzaak**, dat wil zeggen: er werd **alleen** gevraagd of de **opvattingen** zoals die door de predikant **waren** verwoord, in strijd waren met schrift en belijdenis of niet. Het is

belangrijk om **dit** even aan te geven, want dat betekent dat de commissie (en de synode) niet geroepen is tot het doen van een algemene, **ethische uitspraak** over wat het rusten op de zondag nu precies inhoudt. In **zijn** uitvoerig rapport had de rapporteur, ds. T. **Huttenga**, laten zien dat er in de **voorbij** eeuwen steeds verschillende opvattingen hebben bestaan over dit thema. Ook de uitspraken die de synode van Dordrecht 1618/19 had **gedaan laten** duidelijk **Pen**, dat ook toen reeds naar **een** compromis is gezocht. Er heeft, zo betoogde hij, altijd **een** zekere bandbreedte **bestaan** in de uitleg van de zondag: van 'strikte rust' tot 'goede menselijke instelling'. In een aantal artikelen in De Reformatie heeft ook ds. De **Bruijne** hier al over gesproken. Hamvraag was dus: past de opvatting, zoals neergelegd in deze preek, binnen die bandbreedte die er altijd **heeft bestaan**, of valt hij er buiten.

Binnen bandbreedte

De **commissie**, en met haar uiteindelijk de synode, **was** van oordeel dat hij **w binnenviel**. Wel kan op afzonderlijke onderdelen van de preek kritiek worden **geleverd**. Zo is de spits van zondag 38 dat de **gemeente** wordt opgeroepen op de **zondag** samen te komen. Dat is het gebod. De rust, zoals genoemd in **zodag** 38: de sabbat, dat is de rustdag, is een middel om aan dit gebod te kunnen **voldoen**. Dit element **had** in de preek sterker benadrukt moeten worden. Dat oordeelde **ook** de synode, maar ze sprak tegelijkertijd uit, dat in de preek het belang van de **erediensten** en de **ruimte** daarvoor voldoende duidelijk naar **voren** zijn gekomen. Bovendien is er **geen** reden om aan te **nemen** dat ds. **Ophoff** in **het** geheel van zijn optreden afwijkt van de leer van de kerk **t.o.v.** het vierde gebod. In dit verband was ook van belang de preek die de predikant een week voorafgaand aan deze preek had gehouden, waarin andere elementen duidelijk naar voren waren gekomen. En het gaat wat ver om een predikant te veroordelen om een zekere eenzijdigheid binnen **&** preek.

Niet 'slechts'

Betekent dat nu concreet dat het element rusten op de zondag een ondergeschoven kindje wordt? Nee, **duidelijk** niet. Een en **andermaal** benadrukte ds. **Huttenga** dat, wanneer we hier spreken over een 'menselijke' **instelling**, dat dat niet inhoudt: 'slechts' een menselijke instelling. Hij sprak in zijn rapport, om dit misverstand te vermijden, dan **ook** liever over 'een verantwoorde keuze van de **christelijke kerk**'. Vergelijk het maar met de belijdenisgeschriften. Ook dat zijn 'slechts' menselijke teksten, maar dat houdt **toch ook** niet in dat we die zomaar aan de kant **kunnen** zetten. Uit de discussie bleek ook duidelijk dat er toch een behoefte bestond om te **komen** tot een algemene uitspraak over de **zondag**. **We moeten** toch, juist in deze tijd, pal staan voor dit grote goed. Jazeker, **was** het antwoord, maar wie ergens pal voor wil **staan**, zal daarvoor **ook** de juiste argumenten moeten gebruiken. En als **bijvoorbeeld** een ding duidelijk is, dan is het wel dat niet zo een-twee-drie uit de bijbel is af te lezen hoe bijvoorbeeld de verhouding sabbat - **zondag** is, hoe teksten als 'de ene dag **boven** de andere stellen' gelezen moeten worden enz. Dan **kun** je **beter** helder zijn in wat je wel zeker weet, en dat zo nauwkeurig mogelijk **formuleren**, dan **wat** grotere woorden gebruiken die je, na een **confrontatie**, veel moeilijker hard kunt maken.

Om dit verhaal - het was een **appel** - juridisch af te maken: de synode oordeelde dat de PS van Utrecht, d.d. 27-11-1998 een behoorlijke argumentatie mist. en dat de opvatting van ds. **Ophoff** dat de zondag als rustdag **niet** gegrond is op een goddelijk gebod, niet te **veroordelen** is.

Tot slot: wat is nu de spits van dit geheel? Wanneer het rusten op de zondag een absoluut goddelijk gebod zou zijn, zijn er geen compromissen mogelijk. Wanneer iemand dan, binnen het kader van zijn werk, op zondag zou moeten werken, zou hij dus, zonder meer, af **moeten** haken. Wanneer het **rust op een** verantwoorde **keuze** van de christelijke kerk **én** de kern van het gebod **ligt** in

het **samenkomen** voor de Here, zal in eigen verantwoordelijkheid een keuze moeten worden gemaakt. Daar wordt het op zich niet gemakkelijker van. Dat vraagt volwassen christenen die in **werdwordenheid** aan deze opdracht zullen **proberen** hun liefde tot God gestalte te geven, juist ook in het voldoende ruimte maken, niet **alleen** op de zondag, maar in **heel** hun leven, aan de ontmoeting met Hem.

Eredienst

De woensdag werd geheel besteed aan voorstellen **rondom** de liturgie. Er lagen er **een** vijftal **op** tafel, maar ja, **m'n** onderwerp maakt de tongen wel los, dus 's avonds **10 uur** waren we nog maar door twee heen.

In de eerste, algemene ronde over het onderwerp werd voornamelijk gesproken over de keuzes die deputaten gemaakt **hadden**. De synode sprak waardering uit voor **het** werk - er was goed over nagedacht **een** verantwoord aanbod **gedaan**. Maar, zo luidde de vraag, is de totale trend niet teveel richting een zekere hoogkerkelijkheid en een voortgaande **ritualisering**. De voorstellen die **gedaan** zijn, zijn wel goed, maar passen ze wel in **deze** tijd. Hebben deputaten niet te veel in het verleden gespit, daar **ongetwijfeld** mooie schatten opgediept, maar er is wel voldoende rekenschap gegeven van **& vraag** of zo'n schat uit **het** verleden vandaag nog wel als waardevol wordt ervaren. Had niet eerst een analyse moeten **worden** gemaakt van wat de huidige tijd te bieden heeft, wat emoties bij mensen los maakt, wat aanspreekt. En als je dat **weet**, kun je bekijken **welke** schatten uit het verleden **bruikbaar** zijn, en waar eigen creativiteit **wordt** gevraagd.

Na deze algemene bespreking kwam eerst orde van dienst C aan de orde. Een orde van dienst, opgebouwd rond woord en tafel, waarin de liturgische elementen schuldbelijdenissen **genade**-verkondiging, dankzegging en **voorbede**, geloofsbelijdenissen inzameling van de gaven een plaats hebben. (**U** kent **het** al misschien deels uit de variatie op **Kampen** (B), **zoals** deze door **Berkel** was vrijgegeven. Er was **wat** discussie over de vraag of, zoals in het **commissievoorstel** gebeurd was, **een** zo'n gedetailleerde beschrijving moest plaatsvinden. **Aangegeven** werd dat, zoals **Berkel** ook al uitsprak, dit **geen** keurslijf is, en dat **binnen** dit geheel, als het bijvoorbeeld gaat om **het** zingen van een

lied **op** een andere plek, variatie **mogelijk** was. De synode besloot uiteindelijk deze orde vrij te geven.

Ordinarium

Meer discussie vergde het **ordinarium**. Wat is een ordinarium? In een **eredienst** worden een aantal **vaste** teksten gebruikt, denkt u aan bijv. **votum** en **zegengroet**, en een aantal variabelen, denk aan de **tekstkeuze**. Het ordinarium ordent een zestal **vaste elementen**, **aangeduid** door de klassieke termen als Kyrie, Gloria). **Rondom** deze vaste elementen **wordt** dat de rest van de **eredienst** opgebouwd. De **tongen** wilden wel los **komen** op dit onderdeel. Mooi, **principeel** helemaal niks **tegen**, maar **wat kunnen** we met deze hele oude structuur in het jaar 2000? Is de tekst **niet** veel te oud? Is het eigenlijk wel een **gereformeerde** liturgie, of zitten er toch roomse elementen rondom de mis in? Is het wel eigentijds? Of **krijgen** we een 'randstad'-liturgie tegenover een 'platteland'-liturgie? De vragen buitelden over elkaar heen. Levendig, ja, **geanimeerd**.

Deputaat **Folkers** **wees** erop dat in vele kerken in **binnen- en buitenland**, waar Gods woord zuiver **wordt** verkondigd, deze structuur wordt gebruikt. **Dus** eigentijds is hij zeker. Hij **wees** ook de tegenstelling **hoogkerkelijk** = **hoogdrempelig** van de hand. In **een** voorbeeld gaf bij aan, **hoe** ook binnen de klassieke **gereformeerde** kerkdienst deze structuur heel gemakkelijk een plaats kan ontvangen.

De synode vroeg zich af of dit nu **moest**. Er is niets tegen, maar op dit moment lijkt het tijd te worden op het gebied van de liturgie wat te temporiseren. Er is veel op de kerken afgekomen, **té** veel kan een afkeer van het onderwerp dat op zich alle inzet **waard** is bewerkstelligen daarmee **contraproductief** worden. Wat uiteindelijk nu ook de motieven waren om tegen te stemmen, maar uiteindelijk werd het voorstel met **een** kleine meerderheid verworpen. Deputaten **krijgen** de opdracht te bekijken of een **meer** eigentijdse versie van deze structuur te **bedenken** is.

Artikel 14

Een **triest** onderwerp besloot de plenaire zittingen deze **week**: de **losmaking van predikanten** van hun gemeente in overeenstemming met artikel 14 van de KO. Een onderwerp dat sterk te maken

heeft met **tragië** in mensenlevens en binnen een gemeente. Nu het echter vaker voorkomt, bleek er behoefte aan een **landelijke** regeling. Nu moet eigenlijk **elke** gemeente zelf het wiel uitvinden: hoe handelen we dit **financieel** goed af, hoe gaat het mei de **pensioenregeling** en, een heel moeilijk punt dat met name een landelijke regeling **vraagt**: hoe lang blijft een **predikant**, die los gemaakt is van zijn gemeente en geen nieuwe roeping krijgt **vanuit** een andere gemeente, **predikant**. Is dat een status voor het leven of houdt dat eens op.

De **synode** besloot, op basis van de artikel 3 en 4 van de KO, waarin duidelijk uitgesproken wordt dat de roeping van een predikant inhoud **krijgt** via de be-roeping door een gemeente, **dat** na maximaal drie jaar de predikant die losgemaakt is zijn ambt verliest. Dat is natuurlijk voor deze mannen, die **soms** sterk zelf wel deze roeping voelen **om** op deze plek in Gods koninkrijk te werken, een hele harde beslissing. **Toch** besloot de synode deze knoop door te hakken. Als na twee jaar nog geen enkel beroep is gekomen, zal een **deputaatschap** met de predikant een **gesprek voeren** of het niet beter is tot **een** andere **levensstaat** over te gaan. Eventueel kan dan nog een **jaar** lang gewacht worden, maar dan is het over.

De regeling voor losmaking omvat in **totaal** zo'n vijftien punten, waarin ook heel duidelijk de taak van het **kerkverband** wordt aangegeven **t.o.v.** deze di-naren **des Woords**. Er werd ter **synode** ook gesproken over de mogelijkheden **hen** een **andere** functie aan **te** bieden, of gemeenten de mogelijkheid te geven een predikant **voor** een bepaalde termijn te beroepen. Volgens ds. **Schreuder**, rapporteur, is dat laatste nu op zich ook wel mogelijk, naar analogie van de beroeping van zendingen.

Voor de **financiële** kant van de zaak kon de commissie nog niet met afgeronde voorstellen komen. Er is een globaal kader geschetst. Er wordt een deputaatschap ingesteld dat **zowel** **&** kerken (en de predikanten) van advies kan dienen als moet studeren op de vragen die zijn blijven liggen. **Tevens** moet ze beoordelen of de regeling voldoet. Diverse **voorstellen** om deputaten ook de **opdracht** te **geven** zich **te bezinnen** op vragen hoe losmaking te **voorkomen** is, haalden het niet. Volgens de synode was daar niet om gevraagd en ze **nam** niet de vrijheid zelf met **ideeën** of **studieopdrachten** op dit terrein te **komen**.

